

Arbeidsverhoudingen en/in Europa '92

Het aantal bijdragen dat onder de rubriek 'Arbeidsverhoudingen' in het Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken verschijnt is vrij gering binnen het totale aanbod van artikelen. In de jaargangen 1988 en 1989 hadden slechts 11 van de 57 bijdragen (voornamelijk) betrekking op dat onderwerp naast de 18 die we onder de rubriek 'Arbeidsmarkt' groepeerden (10 onder 'Arbeidsbestel', 8 'Arbeidsorganisatie', 8 'Technologie en arbeid' en 2 'Regionale arbeidsmarkt'). In de twee eerste jaargangen 1985 en 1986 tellen we nog 20 artikelen (op een totaal van 60) onder 'Arbeidsverhoudingen' en (indien we de 4 bijdragen over 'werkloosheid' erbij rekenen) 19 onder 'Arbeidsmarkt'. Zonder een definitieve waarde aan deze indicator te hechten, geeft het toch een bevestiging van de indruk die bij velen bestaat dat de arbeidsverhoudingen als onderzoeksdomein op dit ogenblik minder aan bod komen dan zo'n 10-15 jaar geleden. Uiteraard is dit voor een belangrijk gedeelte het gevolg van de differentiële verschuivingen van materiële middelen die voor sociologisch onderzoek op het gebied van arbeidsvraagstukken ter beschikking worden gesteld. Door dit te stellen wordt natuurlijk niets verklaard. De vraag is, vanzelfsprekend, waarom deze duidelijk verschillende accenten (zo snel) in de subsidiestromen werden aangebracht.

De stelling die hier verdedigd wordt is dat er zeker objectieve redenen zijn die kunnen worden aangehaald om de verminderde belangstelling voor de studie van de arbeidsverhoudingen te situeren, maar dat deze stand van zaken als zeer ongunstig moet worden beschouwd. In dit opzicht kunnen de afgeslankte impact van de vakbeweging, het feit dat nu (in tegenstelling tot enkele jaren geleden) de managers voor het paradijs blijken voorbestemd in plaats van de arbeiders, de

huidige nadruk op sociaal-organisatorische bedrijfsinnovatie e.d. genoemd worden.¹ Op wat langere termijn zal dat, indien deze onderzoekssituatie niet wordt omgebogen, leiden tot een kennisleemte en gebrek aan concrete expertise die met name bij de openstelling van de Europese markt, voor alle betrokken arbeidsmarktpartijen ongewenste gevolgen zal hebben.

Zeer kenschetsend voor deze situatie zijn de resultaten van een enquête² die onlangs werd gehouden bij 284 'mensen uit de praktijk' (leden van ondernemingsraden van grote Europese ondernemingen in de chemie-, papier- en keramiek-industrie' en 'deskundigen' (journalisten, sociaal-economische wetenschap, pers, politici e.d.) in opdracht van het Industriegewerkschaft Chemie-Papier-Keramik en de Europese Federatie van Chemievakbonden. Zes landen namen deel aan deze bevraging (Duitsland, Frankrijk, Italië, Spanje, België en Groot-Britannië) waarbij een zevental onderwerpen aan de orde kwamen: medezeggenschap, milieu, werknemersrechten, sociaal overlegbeleid, werkloosheid, vorming en vrouwen. Deze 'enquête betreffende het vrijwaren en het verbeteren van de Europese sociale ruimte' vormde de discussiebasis voor de Europa-Hearing '92 die op 4 en 5 mei 1990 in Essen (Duitsland) werd georganiseerd en waarop uitgebreide vakbondsdelegaties en deskundigen uit de deelnemende landen aanwezig waren.

De enquête en de hearing moeten ongetwijfeld gezien worden tegen de achtergrond van de snelle vooruitgang die het economisch-monetair (en sinds de recente Dublin-top ook het politiek) Europa maakt en de achterstand waarmee de realisatie van het sociaal Europa te kampen heeft. Natuurlijk bestaat de vrees bij de vakbeweging (een vrees die enkele jaren geleden nog – mede – aanleiding gaf tot het dreigen van de socialistische fractie in het Europees Parlement met een boycot van de economische eenmaking indien niet

* Prof. dr. J. Vilrocx is lid van de redactie van het Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken.

tegelijkertijd het sociaal Europa werd georganiseerd) dat de werknemers de voornaamste slachtoffers zullen zijn van de openstelling van de Europese grenzen. Dat is ook de algemene indruk die naar voren komt wanneer we de resultaten van de bevraging wat nader bekijken.

Op de vraag welke domeinen van de bedrijfsbeslissingen niet worden bedreigd door de Europese eenmaking, geeft een vijfde van de respondenten geen antwoord, terwijl van het resterend gedeelte gemiddeld ongeveer de helft meent dat er geen gevaar bestaat op gebieden als werkzekerheid, arbeidsduur, inrichting van de werkplaatsen, invoering van nieuwe technologieën, financieel-economische beslissingen e.d. Indien op deze algemene en vooral abstracte vraag nog vrij genuanceerd wordt geantwoord, is dat al veel minder het geval voor een aantal andere probleemgebieden. Zo is er een ronduit negatieve ervaring omtrent het daadwerkelijk functioneren van de medezeggenschap op deze gebieden en met name over de invoering van nieuwe technologieën, opleiding en bijscholing, en de financieel economische problematiek (slechts respectievelijk zo'n 20 tot 10% meent dat een medezeggenschap van de werknemers bestaat). Dit kan in verband worden gebracht met de geringe graad van gepercipieerde reële participatiemogelijkheden op het niveau van het bedrijf. Hier komen we tot de kern van de zaak: er blijkt een volledige verwarring/dissensus te bestaan zowel over het niveau waarop het sociaal overleg moet worden georganiseerd (bedrijf, sector, regio t/m Europa, en mogelijke combinaties daarvan) als over het niveau waarop de harmonisatie van het medezeggenschapsrecht moet worden geregeld (idem). Over minstens twee items bestaat een over-

eenstemming maar ook daarbij rijzen de nodige vragen. In de eerste plaats blijkt een gematigde opstelling in verband met de in te nemen syndicale standpunten de voorkeur te hebben. Zowel te vergaande verzoening als extreme confrontatie tussen werkgevers en werknemers wordt afgewezen. Breuk met het verleden en/of de (h)erkenning van toenemende wederzijdse afhankelijkheden? In de tweede plaats de quasi-unanimité over de noodzaak om het economisch en het sociaal Europa in de pas te laten lopen. Wishfull thinking en/of de wil om op te treden wanneer bepaalde discrepanties zichtbaar zullen worden?

In ieder geval is het niet zo'n gewaagde voorspelling te beweren dat de herontdekking van de studie van de arbeidsverhoudingen niet meer veraf is. Ongetwijfeld zullen andere invalshoeken en thema's zwaardere accenten krijgen dan vroeger, zoals het internationaal comparatief onderzoek en het spanningsveld tussen de verschillende overlegniveaus. Nu de Europese eenmaking in een steeds hogere versnelling komt, is het dan ook zaak tijdig de onderzoeksprioriteiten vast te leggen.

Noten

- 1 Dit laatste onderwerp is een bij uitstek modieus onderzoeksterrein. De literatuur daarover is nauwelijks te volgen en van ongelijke kwaliteit. Een goede recente studie is A. d'Iribarne, *Compétitivité, défi social, enjeu éducatif*, Paris, 1989.
- 2 Er moet zeer voorzichtig worden omgesprongen met die resultaten. De interpretatie ervan is moeilijk vanwege de methodologische en inhoudelijke zwakte van het onderzoek. Ook de vergelijkende voorstelling in het rapport van de cijfersgegevens per land is volledig onverantwoord.